

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Володимир ЧЕРКАСОВ (Кіровоград)

У статті обґрунтовані тенденції розвитку музично-педагогічної освіти в Україні на початку XXI століття, пов'язані з реформуванням, перебудовою, модернізацією й інтеграцією музично-педагогічної галузі до європейського освітнього товариства.

В статье обоснованы тенденции развития музыкально-педагогического образования в Украине в начале XXI столетия, связанные с реформированием, перестройкой, модернизацией и интеграцией музыкально-педагогической отрасли в европейскую систему общества.

Ключові слова: тенденції, музично-педагогічна освіта, підготовка вчителів музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Завдання вищої освіти в кожній країні визначаються особливостями й перспективами її соціально-економічного розвитку та загальноосвітніми процесами й тенденціями. Вища освіта є

важливою умовою існування суспільства, вона виконує одночасно культурні, суспільні, економічні та етичні функції. Система вищої освіти має відповідати перспективам розвитку суспільства. Як наголошується в державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), вища освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення їхніх національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Музично-педагогічна освіта, як складова освітньої системи, сприяє формуванню творчої та інтелектуально розвиненої особистості. Базовими компонентами музично-педагогічної

освіти вважається професійна майстерність, фундаментальні знання з фахових дисциплін і здатність до самоосвіти в контексті музично-просвітницької діяльності, значення якої постійно зростає. Усвідомлення сучасних тенденцій розвитку вітчизняної музично-педагогічної освіти уможливило процес модернізації музично-педагогічної галузі, сприяє підвищенню її якості, забезпечує входження в європейський та світовий культурно-освітній простір.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій та досліджень свідчить, що в науковій літературі проблема розвитку вітчизняної вищої освіти постійно перебуває в центрі уваги вчених і практиків. Значний внесок у вивчення цього питання зробили В.Андрущенко, В.Бех, Н.Дем'яненко, В.Зайчук, А.Збруєва, М.Згуровський, І.Зязюн, К.Корсак, В.Кремень, В.Кушнір, В.Луговий, В.Майборода, А.Марушкевич, С.Ніколаєнко, Н.Ничкало, І.Оніщенко, О.Сухомлинська, Л.Сисоєва, М.Степко, П.Таланчук та інші. Вони розглянули загальні проблеми філософії освіти, теоретико-методологічні засади освіти, історію національної освіти й педагогічної думки, розвиток історії педагогіки в Україні, обґрунтували нові інтерактивні та інтегративні технології, розкрили сутність освіти та її місце в системі культури, висунули концепції освіти загалом та вищої школи зокрема.

На межі двох тисячоліть вітчизняними науковцями було запроваджено концепцію мистецької освіти, складовою якої вважається музично-педагогічна освіта, котра інтерпретується нами як процес і результат підготовки на музично-педагогічних факультетах особистості майбутнього вчителя, що володіє сучасними педагогічними технологіями, загальнонауковими, психолого-педагогічними та спеціальними знаннями, вміннями і навичками, які допомагають реалізувати свій творчий потенціал засобами педагогічної, науково-дослідної та музично-просвітницької діяльності для формування духовної культури молоді на основі ціннісних орієнтирів, набутих суспільством.

Вітчизняними вченими – Б.Бриліним, Н.Гуральник, О.Дем'януком, В.Дряпкою, О.Єременко, А.Козир, Л.Коваль, Л.Куненко, Л.Масол, О.Михайличенком, Г.Ніколай, О.Олексюк, В.Орловим, О.Отіч, Г.Падалкою, Е.Печерською, О.Рудницькою, О.Щолоковою, Ю.Юцевичем зроблено великий внесок у теорію та практику музично-педагогічної освіти, зокрема, щодо професійного становлення фахівців у вищих навчальних закладах і художньо-естетичного виховання молоді.

У музично-педагогічній освіті сучасними науковцями А.Болгарським, В.Бутенком,

І.Гадаловою, Я.Мельничук, Т.Пляченко, А.Растригіною, Т.Рейзенкінд, О.Ростовським, Т.Танько, Т.Ткаченко, Л.Хлебниковою, К.Шамаєвою, Д.Юником проведено глибокі дослідження теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх учителів на музично-педагогічних факультетах вищих навчальних закладів, обґрунтовано закономірності, виявлено тенденції, проаналізовано зміст, основні засоби й підходи до становлення й удосконалення музично-освітньої системи, починаючи з давнини й закінчуючи сьогоденням.

Проте, наявний досвід вимагає додаткового аналізу процесів, які відбуваються в галузі музично-педагогічної освіти й суттєво впливають на професійну підготовку вчителів музичного мистецтва, а також залежно від обставин, сприятливих чи навпаки, визначають стратегію та подальший розвиток мистецької освіти.

Метою дослідження є обґрунтування сучасних тенденцій розвитку вітчизняної музично-педагогічної освіти в контексті інтеграції до європейського й світового освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Суттєве значення в модернізації вітчизняної музично-педагогічної освіти має виявлення тенденцій, спрямованих на подальший розвиток музично-педагогічної галузі, яка відповідала б сучасним вимогам та особливостям розвитку суспільства, містила чіткі та прозорі орієнтири, а також відповідала потребам сьогодення в підготовці конкурентоспроможних фіхівців, котрі могли б реалізувати себе в умовах запровадження концепції художньо-естетичного виховання молоді.

У науковій літературі термін «тенденція» походить від латинського слова *tendentia*, що означає спрямованість, відносно стійкий напрям розвитку певного явища, процесу або ідеї [5]. Тенденція має логічне або теоретичне обґрунтування. Виходячи з цієї дефініції, тенденції розвитку музично-педагогічної освіти, ми, передусім, розглядаємо як перспективні напрями генезису досліджуваного феномена, зумовлені низкою специфічних вимог, спрямованих на вдосконалення зазначеної галузі.

Першою тенденцією розвитку вітчизняної музично-педагогічної системи є *усвідомлення того, що основою розвитку суспільства та його економічного добробуту є освіта*. Історія розвитку світової спільноти переконливо свідчить про те, що формування й становлення особистості відбувається саме в період навчання, коли молоді люди оволодівають системою знань, умінь та навичок, необхідних для формування світогляду та професійного становлення. Важливу роль у період навчання

молоді в школі відіграє художньо-естетичне виховання, яке здійснюється завдяки спілкуванню та впливу на особистість комплексу дисциплін, а саме: музики, літератури, образотворчого мистецтва, хореографії, художньої культури тощо. Основою художньо-естетичного виховання молоді, починаючи з давнини й до сьогодення, завжди уважалося музичне мистецтво, мета якого полягала у формуванні світогляду й духовної культури особистості, ціннісних орієнтацій та емоційного співпереживання.

Виходячи з цього, основною метою музично-педагогічної освіти є підготовка кваліфікованих учителів музичного мистецтва, які спроможні розв'язувати складні питання художньо-естетичного виховання молоді в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Якість підготовки фахівців музично-педагогічної галузі зумовлює рівень формування духовності сучасної молоді, яка вважається головним чинником становлення особистості з високим рівнем культури, спроможною до творчої діяльності, націленою на саморозвиток і самоосвіту, професійну творчу самореалізацію.

Другою тенденцією розвитку вітчизняної музично-педагогічної галузі вважається *оптимізація навчальної діяльності* студентів усіх рівнів мистецьких навчальних закладів. У зв'язку із кризовими явищами, зміною ціннісних орієнтирів і світоглядних позицій молоді студентство розділилося на дві частини. «Одна з них стала швидко сприймати реалії інформаційної фази розвитку і глобалізованого соціуму, а інша, навпаки, застигла у своєму розвитку, має генетичні вади набуті або спровоковані батьками, не бажає вчитися, має ілюзорні ідеали власного і суспільного життя, бажає збагатитися аморальними шляхами» [3, с.8].

Перша група студентів займає панівну позицію в студентському соціумі. Для них характерні активність і комунікабельність у спілкуванні з викладачами й товаришами, вони беруть участь у науково-дослідній роботі, друкують статті, виступають на науково-практичних конференціях, є учасниками студентських олімпіад, фестивалів і конкурсів з різних напрямів музичного мистецтва. Крім того, виявляють інтерес щодо оволодіння знаннями з гуманітарних, соціально-економічних, психолого-педагогічних і фахових дисциплін, доводять високий рівень самоорганізації, уміння творчо розв'язувати проблемні питання. Ці студенти є активними учасниками творчих проектів, ініціаторами проведення культурно-просвітницьких заходів.

Друга група студентів виявляє свідоме небажання навчатися, але бажання отримати диплом про вищу освіту. В них відсутні

навички самостійної роботи, вони мають поверхове уявлення з дисциплін музично-теоретичного циклу, задовільно володіють музичним інструментом і технікою диригування. Водночас ці студенти мають товаришів за межами навчального закладу, з якими вони проводять вільний час та відвідують розважальні заклади, у них сформовані ціннісні установки на «красиве» й «легке» життя. Ці студенти намагаються уникнути від участі в концертно-просвітницьких заходах, недостатньо уваги приділяють науково-дослідній роботі, їх не цікавить студентське життя.

Третя тенденція пов'язана із *запровадженням диференційованого підходу* в навчанні. Зважаючи на те, що в мистецькі навчальні заклади приходять молодь різна за рівнем фахової довузівської підготовки, умовно абітурієнтів можна поділити на три групи. До першої групи належать студенти, які мають дипломи базового навчального закладу (музичні училища, училища культури, педагогічні училища). Ця група студентів володіє навичками гри на музичному інструменті, ознайомлена з основами музично-теоретичних дисциплін, методиками викладання фахових дисциплін. До другої групи належать студенти, які закінчили музичні школи і в обсязі програми володіють музичним інструментом, ознайомлені з основами музичної грамоти й навичками сольфеджування. Третя група студентів – це молоді люди, які не володіють музичним інструментом, мають елементарні знання з музичної грамоти, але відзначаються розвиненими музичними здібностями й добрими вокальними даними.

Зважаючи на зазначене, викладачами фахових кафедр відпрацьована певна система роботи з кожною групою студентів, яка вимагає диференційованого підходу щодо вивчення музично-теоретичних і фахових дисциплін. Згідно з цим розроблено та затверджено індивідуальні робочі програми, якими передбачено поетапне оволодіння навчальним матеріалом, необхідним для професійного становлення майбутнього вчителя.

Четвертою тенденцією вважається *пошук нових подвійних спеціальностей*, які формують фахівця нового покоління й дають змогу зайняти пристойне місце в освітньому соціумі. Аналіз досвіду підготовки фахівців з подвійними спеціальностями в різні роки розвитку музично-педагогічної галузі переконує в тому, що керівники підрозділів постійно перебувають у пошуку нових, більш затребованих спеціальностей у системі загальної середньої освіти. Досвід попередніх років доводить, що вибір другої спеціальності

більшою мірою мав експериментальний характер. У результаті вивчення звітної документації, протоколів засідань фахових кафедр було доведено, що друга спеціальність: по-перше, не повинна дублювати підготовку фахівців на інших факультетах (наприклад, народознавство); по-друге, повинна враховувати матеріально-технічні можливості загальноосвітніх навчальних закладів щодо введення запропонованої спеціальності (ансамблева гра).

Починаючи з 2000 року, навчальним планом загальноосвітніх навчальних закладів передбачено вивчення в старших класах курсу «Художня культура». Тож цілком закономірно, що підготовку фахівців із зазначеного напрямку забезпечували фахові кафедри музично-педагогічних факультетів. Виходячи з цього, О.Щолоковою було розроблено концепцію професійної підготовки вчителів художньої культури, опубліковано програму та методичні матеріали, підручник з «Методики викладання світової художньої культури» [7].

Перспективним напрямом щодо пошуку нових подвійних спеціальностей може стати підготовка вчителів музичного мистецтва й іноземної мови, а саме: англійської, німецької тощо. Цей напрям в експериментальному плані запроваджено на окремих мистецьких факультетах вищих навчальних закладів України. Доцільність запровадження зазначеної спеціальності зумовлена потребою загальноосвітніх навчальних закладів, особливо сільської місцевості, учителями з іноземної мови.

П'ятою тенденцією вважається *впровадження в освітнє середовище сучасних інформаційно-комунікативних технологій навчання*. Ці технології пов'язані із застосуванням новітніх електронних засобів навчання та з програмним забезпеченням навчального процесу, використанням комп'ютера та Інтернету. Інформаційно-комунікативні технології суттєво впливають на якість, форми, методи й засоби організації науково-дослідної й творчої роботи, активізують самостійну пізнавальну діяльність дослідників, тим самим сприяють досягненню високого ступеня інтерактивності й необхідного рівня якості знань студентів.

У системі інформаційно-комунікативних технологій чільне місце займає дистанційне навчання, у процесі якого студенти використовують електронні підручники, котрі останнім часом активно запроваджуються в системі європейського простору вищої освіти. Так, 2010 року в Європейській цифровій бібліотеці, заснованій Європейською комісією, налічувалося більше шести мільйонів примірників копій книг, журналів, фільмів, фотографій, архівних документів, творів

мистецтва, зокрема музичного, які надали європейські бібліотеки, архіви, наукові та освітні установи для публічного використання [4].

Сучасні навчальні заклади, які мають потужний науковий і творчий потенціал, активно працюють у цьому напрямку. Варто зазначити, що близько 2000 електронних підручників для студентів різних спеціальностей містить фонд електронної бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Створені викладачами фахових кафедр електронні підручники, навчальні посібники, хрестоматії, фонохрестоматії, навчально-репертуарні збірники, дають змогу забезпечити студентів теоретичним матеріалом, інструментальними, хоровими й вокальними творами. Такий підхід уможливорює студентам у зручний час прослухати твори композиторів, передбачені навчальними програмами з історії музики, знайомить з різними інтерпретаціями творів з основного музичного інструмента. Крім того, електронні підручники комплексного призначення забезпечують безперервність процесу навчання, допомагають студентам засвоїти системну інформацію стосовно самостійної роботи з дисциплін музично-теоретичного спрямування.

Провідне місце в системі інформаційно-комунікативних технологій навчання належить суб'єкт-суб'єктивній взаємодії в контексті викладач-студент засобом Інтернету. Передусім це стосується науково-дослідної роботи студентів, а саме: підготовка курсових і дипломних робіт, магістерських проєктів, участь у роботі наукових гуртків і проблемних груп, підготовка матеріалів науково-практичних конференцій, конкурсів, олімпіад. Спілкування засобом Інтернету дає змогу своєчасно розв'язувати проблемно-пошукові завдання, сприяє активізації дослідно-інноваційної роботи студентів, забезпечує зближення європейського простору вищої освіти та європейського дослідницького простору.

Використання Інтернету сприяє ознайомленню із сучасними досягненнями науки й культури, допомагає студентам самостійно опрацьовувати науково-методичну літературу, стимулює професійне зростання й творчу самореалізацію, відкриває нові можливості для вдосконалення національної системи вищої освіти.

Шостою тенденцією слід вважати *доцільність планування підготовки вчителів музичного мистецтва* в кожному окремому регіоні. Сьогодні спостерігається докорінна зміна місця й ролі вищих навчальних закладів у сучасному суспільстві. На жаль, останнім

часом утрачено зв'язки із замовниками фахівців з музичного мистецтва на вітчизняному освітньому ринку праці. Обласні відділи народної освіти, які відповідають за забезпечення спеціалістами з вищою освітою загальноосвітні навчальні заклади та якість освітніх послуг, не мають чіткого визначення щодо потреб у вчителях з музичного мистецтва. Порівняльний аналіз підготовки фахівців цієї галузі в різних регіонах України дав змогу зробити наступні висновки. Так, у Львівській області фахівців з вищою освітою готують два навчальні заклади. На музично-педагогічному факультеті Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка план ліцензованого обсягу за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» становить 50 осіб на денну форму навчання й відповідно 60 на заочну. Крім того, план набору в кількості 30 осіб на денну форму навчання становить на факультет культури і мистецтв Львівського національного університету імені І. Франка, який було відкрито на базі музично-педагогічного училища ім. М. Лисенка в Львові 2005 року.

За відповідним принципом здійснюється підготовка вчителів музичного мистецтва в Запорізькій області. На факультет мистецтв та художньої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького планом прийому передбачено 85 осіб на денне і 85 на заочне відділення. До Інституту естетичного і фізичного виховання Бердянського державного педагогічного університету зі спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Музика» план прийому становить 25 осіб на денне й відповідно – 25 на заочне відділення.

Слушно зазначити, що найменший план державного замовлення порівняно з іншими регіонами України спостерігається у Волинській і Кіровоградській областях. Так, на денну форму навчання до Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки на спеціальність «Музична педагогіка і виховання» ліцензований обсяг становить 25 осіб. До мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка 2010–2011 н.р. на музичне відділення було зараховано на денну форму навчання 23 студенти й 25 на заочну форму навчання.

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що в період модернізації музично-педагогічної освіти недостатня увага приділяється перспективному плануванню підготовки фахівців зазначеної галузі для подальшого забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, дитячо-юнацьких центрів естетичного виховання, музичних шкіл та інших освітніх закладів фахівцями з музичного

мистецтва. У кінцевому результаті й обласні відділи народної освіти, і керівники та викладачі вищих навчальних закладів мають перебудувати свою роботу відповідно до нових вимог сьогодення стосовно підготовки конкурентоспроможних фахівців для роботи в умовах ринкової економіки. Відсутність перспективного планування може негативно позначитися на подальшій роботі загальноосвітніх навчальних закладів та художньо-естетичного виховання молоді.

Сьомою тенденцією модернізації музично-педагогічної освіти є *запровадження комерційного навчання*, що спричинило певні складнощі щодо набору студентів у мистецькі навчальні заклади. Вивчення документації абітурієнтів доводить, що на факультети мистецького спрямування вступає молодь з малозабезпечених верств населення, що зумовлює зарахування незначного відсотка абітурієнтів на комерційну форму навчання. Інші справи на заочному відділенні. Студенти, які мають базову освіту, погоджуються платити за навчання в тому разі, якщо їх зараховують на трирічний строк навчання.

Цілком зрозуміло, що комерціалізація музично-педагогічної освіти має свою специфіку, протиріччя й нерозв'язані питання. Як відомо, існують суперечності при нарахуванні вартості за надання освітніх послуг вищими навчальними закладами. Тож аналіз освітніх послуг за навчання на факультетах мистецького спрямування різних регіонах різниця між собою. Найнижча межа вартості на денній формі навчання становить у західному регіоні України (2 374 гривні), найвища – у центральному регіоні (10 000 гривень). В Інституті мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова на комерційній основі навчається 35 відсотків студентів. Вартість за навчання становить 6 500 гривень на стаціонарному відділенні й 4 000 гривень на заочному відділенні [1, с.378]. Найбільший конкурс при зарахуванні на комерційне навчання спостерігається у вищих навчальних закладах міст мільйонників (Київ, Одеса, Харків), де студенти мають можливість найповніше реалізувати свій творчий потенціал.

Висновки. Отже, визначення сучасних тенденцій розвитку музично-педагогічної освіти в контексті інтеграції до європейського освітнього простору уможливорює ефективність модернізації музично-педагогічної галузі, розвиток творчого потенціалу особистості, формування професійної майстерності, підвищує рівень конкурентоспроможності, мобільність студентів і викладачів, свободу здобуття освіти будь-якого рівня.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Довідник. УСЕ для абітурієнта. 2010–2011. – К.: Видавництво «Майстер-клас», 2010. Випуск сімнадцятий. – 992 с.

2. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.

3. Бех В.П. Вища освіта у дискурсі вимог знаннєвої економіки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В.П. Андрущенко (голова); М-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 25 (38). – 148 с.

4. Педагогіка вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенка, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.

5. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене, – Х.: «Р.І.Ф.», 2005. – 672 с.

6. Черкасов В.Ф. Музично-педагогічна освіта України на межі двох тисячоліть (1991–2010 рр.). Навч. посібник. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2011. – 380 с.

7. Щолокова О.П. Методика викладання світової художньої культури: Підручник. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 194 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання КДПУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Україні, використання сучасних технологій та інтерактивних методів навчання, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін.